

АУДИТОРСЬКО-
КОНСУЛЬТАЦІЙНА ФІРМА
"ІНФОТЕР"

М. Р. ЛУЧКО

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ
ОБЛІК В УМОВАХ
ІНФЛЯЦІЇ: ПРОБЛЕМИ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Тернопіль 1993

Аудиторсько - консультативна фірма
"Інфотер"

М. Р. Лучко

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК
В УМОВАХ ІНФЛЯЦІЇ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Тернопіль 1993

ББК

65.052

Науково - практичне видання

Лучко М.Р.

Бухгалтерський облік в умовах інфляції: проблеми теорії та практики. - Тернопіль: вид. "Інфотер", 1993. 36 с.

У роботі проведено аналіз інфляційних явищ в економіці України та шляхи їх подолання. Розглядається зміна господарських засобів під впливом інфляції як об'єкт бухгалтерського обліку. Розкрито міжнародний досвід та елементи концепції організації бухгалтерського обліку в умовах зміни купівельної спроможності грошей.

Для бухгалтерів та економістів підприємств і установ, студентів економічних вузів та аспірантів.

Рецензент: Кузьмінський А.М., доктор економічних наук, професор

ББК 65.052

© "Інфотер"

© Лучко М.Р.

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ІНФЛЯЦІЯ, ЯК ЕЛЕМЕНТ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА	5
1.1. Інфляційні явища, їх види та вплив на економіку	5
1.2. Інфляційні зміни стану господарських засобів як об'єкт бухгалтерського обліку.	18
РОЗДІЛ II. ОБЛІК ІНФЛЯЦІЙНИХ ЯВИЩ	23
2.1. Необхідність обліку інфляції	23
2.2. Методи обліку інфляції та гіперінфляції	25
2.3. Елементи концептуальної моделі організації обліку на Україні в умовах інфляційної економіки.	28

В И С Н О В К И

Л І Т Е Р А Т У Р А

35

36

Питання побудови бухгалтерського обліку належать до низки невідкладних заходів переходу до ринкових засад ведення господарства. Відсутність фондованого матеріально-технічного постачання та регульованого збуту продукції, високі темпи інфляції, дисбаланси у структурі виробництва призвели до негайної необхідності зміни облікової політики, що характеризувала централізовано-планову економіку: планові і фактичні ціни та собівартість, незмінність купівельної спроможності грошей, низькі проценти за банківські кредити, наявність стабільних поставальників сировини і матеріалів та постійних покупців готової продукції, можливість отримання кредитів під товари відвантажені, чіткий контроль дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Характерна ознака сьогоденного стану економіки України - наявність високих темпів інфляції, наслідки якої відчуваються усюди: як на підприємствах, так і у фінансово-кредитних органах. Тому не випадково в Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку ООН рекомендується відображати всистемі бухгалтерського обліку та звітності інфляційні явища в економіці. Такі дані можуть узагальнюватись у вигляді пояснень та розробних таблиць, додаткових звітів, тощо. Для цього слід належним чином організувати внутрішню систему бухгалтерського обліку в умовах інфляції.

У даній роботі нами зроблено спробу на базі вітчизняного та зарубіжного досвіду аналізу інфляційних явищ на предмет можливості їх обліку та відображення в звітності.

У написанні § 1.1 роботи брала участь к. е. н. Олексієнко Л.М.

РОЗДІЛ ІНФЛЯЦІЯ, ЯК ЕЛЕМЕНТ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Інфляційні явища, їх види та вплив на економіку

Явище інфляції іманентно пов'язане із розвитком економіки будь-якої країни. Вона характерна як для високорозвинутих капіталістичних країн, так і для країн, що тільки вступають на ринкові вагелі управління економікою. Так у США, рівень інфляції з 1955 по 1965 рік не був більшим за 2% на рік, однак з середини 70-х років до 1980 він сягнув до 13%, а з 1983 року він змінився до 4% на рік (10, с. 1-2). В Японії, наприклад, інфляція в 1986 році була 4%, 1987 - 2% і в 1988 - 5%, а в Німеччині аналогічні показники відповідно склали - 2%, 2% і 12% (3, с.136). Слід відзначити, що це відбувається в високорозвинутих ринкових країнах, де товаровиробники діють достатньо вільно і держава не втручається у їх товарно-грошові відносини, а в основному використовує непрямі методи регулювання економікою.

Характерною економічною ознакою переходу до ринкової економіки є наявність інфляції. На початковому етапі вона є незначною або нулевою в умовах повної зайнятості населення, постійних реальних доходів та відносно стабільних цін. У цей період емісія та надлишок грошей в основному впливають на політику регулювання попиту. Про стрімкоплидну появу та розвиток інфляції у деяких країнах свідчать дані таблиці 1.

Глибока економічна криза і тотальний дефіцит товарів та послуг в Україні супроводжуються значною інфляцією, що в свою чергу призводить до неспроможності стабілізувати грошову одиницю країни проведенням грошової реформи. Виникнення інфляції тісно пов'язане з функціонуванням у попередні роки планової системи господарства. В умовах цієї системи завжди діяв механізм прихованої інфляції і відбувався процес систематичного залучення додаткових платіжних коштів у діячій господарській механізмі. Хронічний характер мала матеріально-фінансова незбалансованість. Адміністративно-господарська система не сприяла створенню у підприємств економічних стимулів для насичення сфери перероблених відносин, що ускладнювало диспропорції та зростання інфляційних процесів.

Одночасно за рахунок обов'язкових планових завдань, (жорсткої регламентації грошових доходів і безпосереднього контролю за емісією грошей) планова система зуміла утримувати карбованець від різкого знецінення. У другій половині 70-х і на початку 80-х років тенденцію до дальшого посилення розриву між динамікою грошових та товарних потоків частково утримували значними закупками товарів народного споживання, продуктів харчуван-

ня та необхідного технічного обладнання за рахунок валютної виручки, отриманої в основному внаслідок подорожання та продажу по цінах світового ринку золота та енергоносіїв. Одночасно існувала можливість використання відносно дешевої робочої сили та матеріалоємких економічно несефективних промислових технологій. З 1968 року ввійшло в практику господарської діяльності приховане надання Держбанком колишнього СРСР безповоротних кредитів, що призвело до небезпечного розриву в динаміці грошових і товарних потоків.

Таблиця 1

Інфляція у країнах Східної Європи, промислово розвинутих країнах та в країнах, що розвиваються за 1985-1991 роки, %

Країна чи група країн	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Болгарія	1,8	3,9	0,1	1,2	6,2	6,4	330,0 *
Чехо-Словачія	1,3	0,4	0,1	0,2	1,4	10,0	52,3 **
Румунія	0,4	2,0	0,4	3,0	0,6	4,7	80,0 *
Радянський Союз	0,7	2,0	1,3	0,6	2,0	5,3	100,0 */
Венгрія	7,0	5,3	8,2	16,3	17,0	28,9	26,6 **
Польська республіка	14,4	18,0	25,2	60,2	245,3	249,3	34,2 *
Югославія	72,4	90,0	221,0	294,0	1340,0	130,0	49,4 *
Промислово розвинуті країни	4,1	2,4	3,0	3,4	4,5	5,0	2,0 *
Країни, що розвиваються	35,5	27,0	35,4	57,3	75,9	102,7	12,4 **

1. Джерело: Інформація Всесвітнього Банку

* - перші шість місяців;

** - перші сім місяців;

*** - перші чотири місяці;

*/ - оцінка Міжнародного валютного фонду.

Акумуляція інфляційного процесу наблизилась в середині 80-х років до критичної межі. За 1971-1985 роки кількість готівкових грошей зросла в 3,1

раза, вклади населення в ощадні каси - в 5,2 раза, тоді як виробництво товарів народного споживання - лише в два рази. Тільки в 1985 році в колишньому СРСР, за даними економістів Л.Афанас'євої та Ю.Бровко, необігнута виплата заробітної плати склала 105 млрд. крб. У 1990 році випуск грошей в обіг склав 18 млрд. крб. і перевищив на 56% їх емісію в 1988 році. Це в свою чергу призвело до значного дисбалансу між грошовою та товарною масами, породило значний товарний дефіцит.

Досвід економічно розвинутих країн свідчить, що у них в основному не спостерігається тісного взаємозв'язку між емісією грошової маси та інфляцією. Натомість за умови інтенсивності емісії грошей майже пропорційно підвищуються ціни у менш розвинутих економічно країнах. Однак, крім збільшення грошової маси, в умовах інфляції слід враховувати й інші важливі фактори (зростання чи падіння виробництва, платіжний баланс, ціни зовнішньої торгівлі, ціни на енергоносії та золото).

У спадщину незалежна Україна дістала складну економічну ситуацію. Обвальне падіння виробництва послідувалося із стрімким зростанням інфляційних процесів, розширенням міжгалузевих та міжрегіональних зв'язків, розвалом кредитно-фінансової та бюджетної сфер, глибокою платіжною кризою і неефективною зовнішньоекономічною політикою.

За даними Кабінету Міністрів України, інфляція в 1992 році сягнула 2152% (5% лютого). У грудні 1992 року оптові ціни порівняно із груднем 1991 року збільшилися в електроенергетиці у 52 рази, паливній промисловості - у 72, промисловості будівельних матеріалів - у 43 рази. Дефіцит грошових ресурсів держави сягнув 33% валового національного продукту. Частину дефіциту було профінансовано кредитом Національного банку України у сумі 329,7 млрд. крб. У загальніших цифровий матеріал Міністерства Статистики України, ми отримали наступні дані (див. таблицю 2 на с. 8).

Всупереч очікуванням, незважаючи на десятки декретів, в 1993 році в економіці України тривав значний спад виробництва та падіння валового національного продукту. Не зупиняється і інфляція. Так, у січні вона сягнула 45%, лютому - 40%, березні - 75%, квітні - 90% і з початку року склала станом на 1.05.1993 року - 675%.

За даними Національного банку України в першому кварталі 1993 року промислові ціни зросли у 3,8 раза, роздрібні - у 2,8, а загальна кредитна маса - у 1,8 раза.

Становище ускладнюється ще й тим, що постійно зменшується обсяг інвестицій у народне господарство (37% в 1992 році), а нагромадження основних виробничих фондів позначається негативною величиною. Сіроби управлінських структур вийти із ситуації, що склалася, шляхом лібералізації цін та антиінфляційної кредитно-фінансової політики не тільки не дали потріб-

них результатів, але й сприяють подальшому поглибленню соціально-економічної кризи.

Таблиця 2

Темпи приросту і зниження (-) найважливіших економічних показників розвитку економіки України, %

Найменування показника	1991 рік	1992 рік
Обсяг промислової продукції	-4,8	-9,0
Виробництво товарів народного споживання (за винятком алкогольних напоїв)	-5,8	-10,5
у тому числі:		
а) продовольчі товари	-13,5	-15,6
б) непродовольчі товари	3,1	-4,7
Закупки продуктів тваринництва:		
а) худоба і птиця (у живій вазі)	-11,0	-18,0
б) молоко і молочні продукти	-14,0	-25,0
в) яйця	-13,0	-24,0
Роздрібний товарообіг у порівняльних цінах	-10,0	-22,3
Обсяг реалізації платних послуг	-20,7	-22,0

1. Джерело: дані Міністерства Статистики України.

Інфляція є складним, багатфакторним соціально-економічним явищем. У самому загальному вигляді її можливо визначити як категорію, що пов'язана із наявністю зовнішньої кількості грошей, що призводить до їх знецінення.

Для більш широкого розуміння цього терміну, на наш погляд, слід уточнити поняття інфляції. В економічній літературі можливо зустріти наступні визначення інфляції.

Інфляція - це форма схованого (стихійного чи передбаченого) переливання

капіталу і перерозподілу суцільного продукту і національного доходу між сферами відтворення і галузями народного господарства, а також між класами і групами населення, що здійснюється через ціни (1, с. 147).

Деяко інше визначення дає економіст Е.І. Пуїн: "Інфляція - це знецінення паперових грошей, що викликається заходами державно-монополістичного регулювання з метою послаблення протиріччя капіталістичного відтворення, шляхом емісії збиткової грошової маси і інших засобів платежу, що веде за собою загальне зростання цін і перерозподіл національного продукту..." (6, с. 154-155).

Більш широке трактування терміну "Інфляція" дано в підручнику з економічної теорії: звищення кількості грошових одиниць, що знаходяться в обігу, над сумою товарних цін, і поява внаслідок цього грошей, що незабезпечені товарами (8, с. 152).

Професор А.Я. Лівшиц дає наступне визначення: "Інфляція - грошове явище. Більш конкретно - знецінення грошей, що відбувається внаслідок того, що в економіці їх стає більше, ніж потрібно" (3, с. III).

Американський професор економіки Томас С. Сейвінг визначив інфляцію як швидкість та напрямки зміни цін (10, с. 4). Американський професор П. Самуельсон визначає інфляцію як період загального зростання цін на товари та фактори виробництва (8, с. 227).

На нашу думку, від правильного розуміння терміну "інфляція" та її причинно-наслідкової інтерпретації, в першу чергу залежать шляхи її ліквідації. Ми виходимо із того, що інфляція - це довготривала незбалансованість ринку виробництва в напрямку пошукту. Наявність даного протиріччя в короткі проміжки часу навпаки свідчить про роботу "механізмів" ринкового господарства.

У залежності від того, які власне форми приймає інфляційна невідповідність ринків, розрізняють два види інфляції: відкриті та приховані.

Відкритій інфляції властива тенденція до збільшення цін. Однак вона повністю сумісна з періодичними пониженнями цін на окремі товари.

Розрізняють декілька механізмів дії відкритої інфляції. Це, в першу чергу, система взаємозв'язку витрат та цін, або так звана інфляція витрат. Зміст її полягає в тому, що із зростанням цін на товари одночасно значно зменшується реальна заробітна плата робітників та службовців. Однак держава проводить економічну політику на збільшення номінальної заробітної плати. Крім того, зростають і витрати виробництва, що мотивується переглядом ставок заробітної плати. Таким чином, населенню слід компенсувати збитки, що зумовлені інфляційними явищами, а з іншого боку, дана компенсація веде до інфляції витрат, що призводить до нового витку цін.

Основний шлях до подолання дії даного механізму - суворий контроль з боку держави за неконтрольованим прискоренням інфляції витрат. На початковому етапі проведення реформ в Україні застосовувалась карткова систе-

ма розподілу дефіцитних продуктів харчування, яка з роками модифікується та проводяться протинфляційні витрати і компенсації. Однак, на наш погляд, здійснення такої економічної політики повинно відбуватися диференційовано в залежності до матеріального статусу жителів.

Іншим механізмом негативного впливу інфляції на економіку є адаптивні чекання. Зміст їх полягає в тому, що споживачі, повіривши в тенденцію нестійкості цін, різко зменшують нагромадження власних грошових коштів шляхом тотальної купівлі товарів. У зв'язку з цим збільшується попит на товарну масу, що провокує, без сумніву, її подорожання. Тим самим створюється дефіцит збережень, що негативно впливає на кредитні ресурси країни і в обов'язковому порядку призводить до нової емісії грошей. Очевидно, що чим стійкіше адаптивні чекання, тим складніше фінансувати інвестиції та нагромаджувати товарну масу.

У цій обстановці можливий варіант, що виробники та торговці, передбачаючи зростання цін, штучно будуть зменшувати реалізацію продукції. В цілому слід відмітити, що дія адаптивних інфляційних чекань веде до комбінації повільного зростання пропозиції і швидкого збільшення поточного попиту.

На початковому етапі розвитку ринкових відносин в Україні досить актуальним є механізм дії явища "інфляції попиту". Він дуже розвинутий в країнах, що характеризуються використанням значних наявних виробничих ресурсів, зокрема, де існують повна зайнятість населення і дуже незначний рівень безробіття. Зміст інфляції попиту полягає в тому, що в економіці з повною зайнятістю і негнучким виробництвом зміна попиту веде до довготривалого та значного зростання цін на продукцію. Таким чином, зменшення безробіття до оптимального резерву сприяє значному ривку інфляції в бік збільшення. Зворотня залежність між інфляційним зростанням цін і штучним зменшенням безробіття існує в дійсності і є предметом дослідження багатьох економістів.

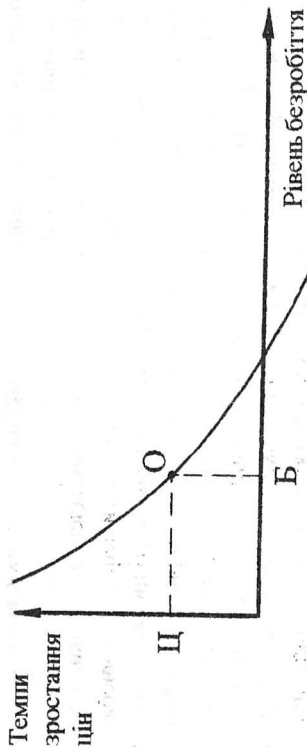
У свій час, ця залежність детально досліджувалась англійським економістом А. У. Філіпсом та американськими економістами П. Самуельсоном і Р. С'лоу. Так, зокрема А. У. Філіпс, розмістивши відповідні статистичні показники, побудував наступну схему співвідношень між інфляційними явищами в економіці та безробіттям (див. мал. 1 на стор. 11).

Виходячи із даного малюнку, можливо вказати на те, що відрізок Ц - О власне й характеризує інфляцію попиту.

У даний час крива А. У. Філіпса досліджується за допомогою економічних методів. Головний результат даних досліджень свідчить про те, що крива характеризує лише короткотермінову інфляцію та безробіття, які вимірюються поточними показниками.

Подавлений тип інфляції характеризується тим, що з боку держави здійс-

нюється політика лише на "вуалювання" наслідків даного явища і без законного аналізу причин. Характерними ознаками подавленої інфляції є, в першу чергу, адміністративні методи регулювання її наслідків, що в свою чергу значно деформує ринковий механізм. Однак міжнародний досвід свідчить про те, що державне регулювання потрібне і економічно-обгрунтоване лише в країнах розвинутого ринкового господарства.

де Ц - оптимальний рівень зростання цін;
Б - оптимальний рівень безробіття.

Малюнок 1. Співвідношення між темпами зростання цін та безробіттям у країні (крива Філіпса).

Більшість економістів розрізняють два типи інфляції.

1. Інфляція попиту. Її зміст полягає у відсутності співвідношення між сукупним попитом, з одного боку, і обсягом виробництва, з іншого, тобто наявність значного попиту на продукцію і обмеженою пропозицією. Регулювання інфляції попиту в деяких країнах призводить до структурної інфляції. При наявності великого попиту на продукцію, значно збільшується обсяг її виробництва при одночасному зменшенні випуску іншої продукції. Однак слід вказати на те, що інфляція попиту має більш широке трактування. Так, зокрема, вчені Кемпбелл Р. Макконнеллі і Стенлі Л. Брю у праці "Економікс" дають значно ширше трактування інфляції попиту, взаємопов'язуючи сукупний попит, обсяг виробництва, зайнятість та рівень цін.

2. Інфляція, що викликана зростанням витрат виробництва, чи зменшенням сукупного попиту. Ця інфляція виникає при зміні витрат виробництва та пропозицій на ринках товарів. Теорія інфляції, що зумовлена зростанням витрат, пояснює ріст цін такими факторами, які призводять до збільшення середніх витрат на одиницю продукції. Це веде до значного зменшен-

на прибутку підприємств і обсягів продажу, в результаті чого зменшується пропозиція товарів і зростають їх ціни.

Два найважливіших джерела даної інфляції — це збільшення номінальної зарплатної плати та цін на матеріальні та енергетичні ресурси.

Американські економісти П. Самуельсон і В. Норхаус розглядають у праці "Економікс" три види інфляції: повільну (менше 10% на рік), галопуючу (від 10 до 200% на рік) та гіперінфляцію (понад 200% на рік). Якщо охарактеризувати економіку України, то в даний час, на нашу думку, вона знаходиться в стані подавленої гіперінфляції.

Основні інфляційного механізму, таким чином, закладені в посланні декількох факторів. Серед них, в першу чергу, слід виділити дефіцит та дисбалансованість на товарному ринку. Вони викликані в результаті низької ефективності виробництва; слабкими обмеженнями бюджетом підприємств та банків, що зумовило наявність негнучкої системи дотацій та субсидій держави; неадекватним контролем за внутрішніми та світовими цінами, що зумовило вивіз товарів власного виробництва по низьких цінах закордон. Появу гіперінфляції в Україні слід в основному пояснити залежністю її економіки від цінових, а не кількісних дій, а також лібералізацією цін без організації належної законодавчої та податкової політики.

Через те, що при інфляції темпи зростання цін та зарплатної плати значно не співпадають, то внаслідок цього виникають наступні результати:

- перерозподіл доходів між верствами населення;
- рівноправний рух відносних цін і обсягів випуску різних товарів та зайнятості населення в масштабах економіки країни;
- макроекономічний ефект (інфляція посилюється в періоди високої зайнятості населення та розширення обсягів виробництва і, навпаки, зниження інфляції характерне в умовах спаду виробництва та зростання безробіття). На наш погляд, прямої залежності між інфляцією, рівнем виробництва та безробіттям немає;
- мікроекономічний ефект (вплив інфляції на розміщення виробничих ресурсів та економічну ефективність виробництва).

В економічній літературі можна виділити декілька пропозицій виміру рівня інфляції.

Так, П. Самуельсон і В. Норхаус пропонують застосувати індекси споживчих цін, індекси оптових цін товаровиробників і дефлятор валового національного продукту, тобто, відношення номінального валового продукту до реального. Економіст Томас Р. Сейвінг рекомендує вимірювати інфляцію, як частку між темпами зростання грошової маси та темпами зростання виробництва товарів та послуг. Якщо висвітлюється питання відкритої інфляції, то

найпоширенішим виступає індекс Пааше:

$$q^{t+1} = \frac{\sum_{i=1}^n p_i^{t+1} q_i^{t+1}}{\sum_{i=1}^n p_i^t q_i^{t+1}}$$

де:

q^{t+1} — індекс цін в році $t+1$;

p_i^{t+1}, p_i^t — ціна товару відповідно в роках $t+1$ і t ;

q_i^{t+1} — індекс цін в році $t+1$;

n — кількість видів товарної продукції.

На нашу думку, даний індекс не звільнений, як і усі статистичні індекси, від недоліків, зокрема, йому властивий високий рівень агрегування.

Найбільшого поширення в країнах розвинутої ринкової економіки набули індекси споживчих цін, за допомогою котрих вимірюють ціни фіксованої ринкової "корзини", що містить 300 найменувань товарів та послуг, що найбільше купує людина середнього достатку. Однак існують дві добре відомі проблеми, що тісно пов'язані із визначенням даного індексу.

По-перше, в реальному житті "ринкова корзина" споживача товарів та послуг може значно змінюватись, що призводить до неточностей при розрахунках. По-друге, даний індекс не бере до уваги якісні зміни у виробництві товарів. В цілому, на думку багатьох економістів, індекси споживчих цін значно завишені. Наслідком цього є поглиблення інфляції, оскільки доходи більшої частки людей в тій чи іншій мірі пов'язані із виміром індексів споживчих цін.

Інфляція — багатofакторний процес, що знаходить своє вираження у зростанні цін і відповідно в обесціненні грошової одиниці. Тому, на наш погляд, основним шляхом її подолання, в першу чергу, слід назвати регулювання державою даного явища.

Найбільш поширеними заходами, за допомогою яких державні органи

стримують розвиток інфляції, є проведення правильної фінансової політики, що передбачає гнучке маневрування видатками та надходженнями державного бюджету; регулювання грошового обігу та кредиту; здійснення жорсткого контролю за цінами.

Регулювання інфляційного процесу за допомогою фінансової політики зводиться до зміни рівня реальних доходів, і відповідно, попиту, що впливає на динаміку цін.

Найбільш поширеним інструментом кредитно-грошової політики є облікова, чи дисконтна політика. Її зміст зводиться до зміни облікових процентів, що утримуються банками, за облік векселів; зміни лоббардної ставки, тобто ставки по заставі майнових цінностей, включаючи цінні папери; регулювання норм зобов'язань резервів банків, іншими словами, розмірів тієї частини їх го-тівки чи депозитів, що знаходиться на безпроцентному рахунку і не підлягає використанню як кредитна маса.

У ринкових умовах зростання цін викликано (якщо не враховувати збільшення витрат виробництва) внаслідок дії наступних об'єктивних факторів: розширенням попиту чи підвищенням цін монополювальними виробниками. Зростання цін у результаті підвищення попиту стимулює виробників не лише збільшувати випуск продукції на ліючих потужностях, вводити в дію резервні потужності, але і будувати нові підприємства. Підвищення цін підприємствами-монополістами повинно постійно регулюватися державою, тому що без здійснення регулювання зростання цін може супроводжуватися зниженням об'ємів життєво необхідного виробництва.

У нормальних ринкових відносинах підвищення цін на один товар під впливом зростання попиту відбувається в умовах стійких цін на інші види товарів. Це в основному забезпечує певну стабільність витрат і отримання більш високої норми прибутку по товару, на який була встановлена підвищена ціна під впливом попиту. У результаті збільшення виробництва попит поступово задовільняється, ціна знижується і досягає необхідного рівня, що ви-значається середніми витратами виробництва та величиною нормального при-бутку.

Підвищення цін спочатку дозволяє досягнути перевищення попиту над пропозицією, але бездієвість ринкового механізму не сприяє встановленню рівноваги цін. При умові, що пропозиція перевищує попит, підприємства не можуть реалізувати виготовлену продукцію. У зв'язку з цим підприємства знижують витрати та ціну, розширюючи завдяки цьому пропозицію, або ж вони знижують об'єм виробництва без зміни рівня цін. Важливою умовою нормального функціонування виробництва навіть в умовах інфляції є запровадження нової техніки та технології. Необхідно, на нашу думку, не лише мати необхідні капітали для впровадження нових технологічних розробок, але по-трібно наявність вільних капіталів, що створювало б дієву конкуренцію між

капіталами.

Стабілізувати економіку України можливо шляхом поступової стабілізації цін. Держава повинна наполегливо впроваджувати механізм регулювання цін у великих підприємств-монополістів, що перешкоджатиме отриманню ними монопольного прибутку. Так, якщо підприємство-монополіст згідно зако-нодавчих актів підвищить ціну в розмірах, обумовлених величиною інфляції, то воно відшкодує завдяки цьому зростання видатків на використанні матеріа-ли, заробітну плату, а отриманий додатковий прибуток спрямує на розширен-ня, чи підтримання виробництва і покриття життєво необхідних витрат. Од-нак це регулювання не є достатньо ефективним і лише в незначній мірі впли-ватиме на уповільнення інфляційних процесів.

Діюча програма уряду, яка реалізується у теперішній часі включає лібе-ралізацію цін, досягнення збалансованого бюджету, обмеження соціальних видатків, не є програмою переходу до ринку. Вказана програма спрямована на стабілізацію економіки, стимулювання переходу на ринкові відносини в умовах інфляційного розвитку.

Нині завдання полягає в тому, щоб стимулювати виробництво в умовах стримування споживання. Тому перехід до ринку не може здійснюватись в умовах повної лібералізації цін без державного регулювання. Проведення еко-номічних реформ необхідно орієнтувати лише на тривалий час і при "шоко-вій терапії".

Державне регулювання цін в умовах переходу до ринку в основному спрямоване на стримування зростання цін, що обумовлене збільшенням вар-тості використаних ресурсів та формування ринкових відносин у сфері вироб-ництва і споживання. Особливу увагу державі слід приділяти створенню нор-мальних ринкових відносин на споживчому ринку: підвищення цін під впли-вом попиту стимулюватиме виробництво, а підприємства економічно заціка-влені в зниженні витрат виробництва. Збереження вільними цін на споживчі товари і послуги сприятиме структурній перебудові господарства, збільшен-ню в загальному обсягів виробництва частки товарів народного вжитку та не-обхідних послуг.

Деякі економісти рекомендують ввести на всі види продукції, за виклю-ченням споживчих товарів та послуг, регульовані державні ціни, а на спожив-чі товари та послуги зберегти вільні ціни при одночасному регулюванні заробітної плати та встановленні верхніх меж цін на деякі товари першої необ-хідності. Ці пропозиції заслуговують на увагу, так як вільні ціни на продук-цію, що реалізується на споживчому ринку, дозволять отримати виробникам підвищену норму прибутку, забезпечать перелив вільного капіталу та робо-чої сили в цій галузі. У цих умовах можливо зафункціонують усі важливі складові ринкових відносин: ринок товарів, ринок капіталів та ринок праці. Нормальне функціонування ринку споживчих товарів та послуг сприятиме фор-

муванню ринкових відносин у виробництві засобів виробництва.

Крім того, як відомо, більшість підприємств у виробництві споживчих товарів займають монополію положення. Можливо, що не повинно розповсюджуватися положення про регулювання цін на продукцію підприємств-монополістів при умові забезпечення більш високої норми прибутку порівняно із тими підприємствами, що випускають продукцію виробничо-технічного призначення. При цьому завжди потрібно враховувати інфляційні процеси.

Держава повинна сприяти структурній перебудові господарства та соціальному регулюванню певних підлягати цін на тарифи, що встановлюють підприємства монополісти, які обслуговують населення (транспортні, комунальні, поштові та ін.).

Закордонний досвід свідчить, що оптові ціни підприємства формуються на рівні оптимальних витрат виробництва та середньої норми прибутку на вкладений капітал. А тому при регулюванні цін слід забезпечувати галузям, що виробляють продукцію виробничо-технічного призначення та паливно-енергетичного комплексу, нормальну середню норму прибутку.

Слід використовувати прями та непрямі форми і методи державного регулювання цін. У різних країнах вони застосовуються з урахуванням специфіки функціонування економіки та політичної ситуації. Так, за допомогою прямих методів держава безпосередньо впливає на механізм встановлення цін. Сюди відносять: блокування зростання цін, встановлення верхньої та нижньої межі цін, різних видів дотації, регламентування норми прибутку, застосування тамозного мита на експортовані та імпортовані товари.

Широко поширені непрямі методи. У цих випадках держава впливає на ціни шляхом впливу на поведінку суб'єктів та об'єктів, що беруть безпосередню участь у процесі ціноутворення. До них можна віднести: проведення інвестиційного державних підприємств при умові зниження витрат та цін на випуск продукції, декларування цін, проведення політики антімонополіючої боротьби, зміни податкових ставок у залежності від рівня цін та інші.

Певний досвід протидії інфляції існує за кордоном: контроль за встановленням цін на нову продукцію, виділення деяких товарів та послуг, на які ціни встановлює держава (гютонова продукція, поштові збори, залізничні тарифи та ін.), тимчасове обмеження свободи встановлення цін у екстремальних випадках, вирівнювання цін на імпортовану продукцію у відповідності із внутрішніми цінами.

Ефективність використання методів в основному залежить від правильності вибору умов їх застосування та визначення періоду регулювання цін. Світовий досвід свідчить, наприклад, що блокування цін може опрацюватися лише на короткий термін часу, тому потрібно шукати інші шляхи для виходу із скрутною економічної ситуації. Блокування цін на паливно-енергетичні ресурси в Україні можливо сприятиме розробці системи заходів щодо зниження витрат енергоносіїв.

В економічній літературі особлива увага надляється встановленню верхніх та нижніх рівнів цін. Підприємства в умовах відсутності конкурентної боротьби намагаються отримати максимальну ціну. Встановлення фіксованих цін на дефіцитну продукцію дає реальну можливість придбати її в першу чергу тим, хто має безпосереднє відношення до сфери обігу, а отже і витрати в даній ситуації. Надання дотацій виробникам в умовах відсутності матеріальної зацікавленості є малоєфективним для зниження витрат.

Таким чином, державне регулювання повинно лише в комплексі використовувати прями та непрямі методи і форми впливу на подолання інфляційних явищ.

Дослідження професора Гейна показали, що банківська система України прямо зацікавлена в інфляційному стані нашої економіки, оскільки діючий кредитно-фінансовий механізм, дозволяє значну частку грошей, що з'являються при зростанні темпів інфляції, направляти на прибутки банків. За даними Міністерства Статистики України, за січень-лютий 1993 року прибуток в промисловості України склав 863 млрд. крб., а прибуток банків - 463 млрд. крб., тобто 54% від прибутку промисловості. Характерно, що за 9 місяців 1992 року ця цифра складала лише 12%.

Тобто, як тільки уряд переключив незароблені товарною продукцією власне цінні та монополістичні надприбутки в промисловості, то відразу всі інфляційні надприбутки зосередились в банках. Якщо порівняти аналогічні дані в США за 1992 рік, то доля прибутків їх фінансово-страхової системи складала лише 12,8%. Тому, на нашу думку, оздоровлення діяльності банківської системи України - першочергове завдання при подоланні негативних явищ інфляції.

До антиінфляційних і стабілізуючих дій слід додати наступні:

- проведення санції підприємств з глибокою кредиторською заборгованістю для застосування в них особливого режиму управління підприємствами-банкрутами;
- поповнення обігових коштів підприємств за рахунок застави їх майна;
- створення механізмів розподілу сировинних ресурсів на основі фінансових контактів;
- швидка приватизація житла;
- широке створення фінансово-інвестиційних та холдингових компаній та інші.

Незалежно від заходів держави по подоланню інфляційних явищ в економіці слід, на наш погляд, звернути більшу увагу на міжнародний досвід відображення в обліку зміни цінних аспектів виробничої діяльності. Слід відмітити, що саме в ньому приховано один із діяльних методів протифінансової політики, на котрий звертають увагу багато зарубіжних економістів. Власне, від системного бухгалтерського обліку інфляційних явищ в економіці та їх впливу на фінансові показники діяльності, залежать прями методи подолання

шого процесу. Саме дані питання і складуть коло тих проблем, які ми розглянемо нижче.

§ 1.2. Інфляційні зміни стану господарських засобів як об'єкт бухгалтерського обліку.

Розглядаючи інфляцію як складне економічне явище, яке має суттєвий вплив на економіку на макро- та мікрорівнях (§ 1.1), ми констатували необхідність системного підходу до розгляду даного кола питань. По причині неоднозначності та складності категорії об'єктів бухгалтерського обліку, збережемо цей підхід.

Об'єкт бухгалтерського обліку - складова частина його предмету, тобто сукупність об'єктів складають предмет бухгалтерського обліку. Під предметом бухгалтерського обліку в різноманітних економічних джерелах розуміють:

увесь процес розширеного відтворення (Н.А.Кіпарисов, Ф.А.Міхєєв);

процес розширеного відтворення в тій його частині, котра може бути представлена інформацією в грошовому вимірнику (В.Ф.Палій, Я.В.Соколов); економічні процеси, що ведуть до змін в складі господарських засобів та їх джерел (І.В.Малишев);

стан і використання господарських засобів у процесі відтворення (Н.М.Грабова);

кругообіг господарських засобів (М.А.Леонт'єв);

процеси виробництва, розподілу, обміну та невиробничого споживання, національне ма й н о, його рух, а також розрахункові та кредитні операції (П.П.Нічипоров);

господарська діяльність підприємств (П.Н.Василенко);

стан господарських засобів, їх використання та результати роботи колективу, узагальнені в грошовому вимірнику для задоволення потреб управління (А.М.Кузьмінський);

інформаційне моделювання процесів управління господарськими благами і контроль за їх відтворенням (А.Яругова).

Виходячи із даного аналізу економічних джерел, слід зробити наступні висновки:

- в основі здійснення усіх господарських процесів лежать господарські засоби;

- окремі факти виробничо-господарської та фінансово-розрахункової діяльності підприємства ведуть до змін господарських засобів;

- усі зміни господарських засобів підлягають обов'язковому відображенню в бухгалтерському обліку, тобто складають його об'єкти.

Як зазначено було вище, складовими частинами предмету бухгалтерського обліку є окремі його об'єкти. В економічній літературі всі об'єкти бухгал-

терського обліку ділять на три великі групи: господарські засоби за складом та розміщенням, господарські засоби за джерелами утворення та цільовим призначенням та господарські процеси (постачання, виробництво та збут, тобто господарські засоби в процесі їх кругообігу).

Об'єкти бухгалтерського обліку підлягають первинному відображенню в поточному обліку на підставі документів про факти виробничо-господарської діяльності, а також інвентаризації, котра виявляє фактичний їх стан. Відносно грошової оцінки об'єктів обліку та їх калькуляції для визначення їх фактичної собівартості слід відмітити наступне: вони мають вирішальне значення в стратегічному управлінні діяльністю промислового підприємства.

Таким чином, будь-яка зміна об'єктів бухгалтерського обліку підлягає обов'язковій реєстрації в документах та певній оцінці з метою приведення у співставний вигляд.

Як впливає інфляція на виробничо-господарську діяльність підприємства? У праці "Економікс" К.Р.Макконнеллі і С.Л.Брю вказують на наступний вплив даного явища:

- на отримувачів фіксованого номінального доходу;

- на власників збережень;

- на дебіторів та кредиторів;

- на сферу розподілу.

Отримувачі фіксованого номінального доходу внаслідок інфляції втрачають частину своїх коштів, оскільки внаслідок інфляційних явищ в економіці гроші значно втрачають свою купівельну спроможність. Це призводить до обов'язкових компенсацій з боку держави наслідків інфляції. Аналогічна ситуація із власниками збережень. Інфляція здійснює перерозподіл доходів між дебіторами та кредиторами, власне, приносячи вигоду дебіторам (отримувачам позик) за рахунок кредиторів (позикодавців). Наслідки інфляції в сфері розподілу не були б такими тяжкими, якщо було би можливо:

1) передбачити інфляцію;

2) вчасно коректувати свої номінальні доходи до реальних з врахуванням майбутніх цін.

Виходячи із вищезазначеного, слід вказати на необхідність відображення в бухгалтерському обліку впливу інфляції на виробничо-господарську діяльність, оскільки відбувається зміна грошових характеристик її об'єктів. Під впливом інфляції структура активів та пасивів підприємства спотворюється, так як початкова та залишкова вартості основних фондів сформувались в попередніх, доінфляційних умовах, а грошові активи та пасиви - в нових умовах відтворення, коли інфляція внесла свої поправки в грошовий оборот. Причому, чим вищий рівень інфляції, тим більший рівень спотворень в структурі активів та пасивів підприємства, в результаті чого значно зменшується вся ефективність бухгалтерського обліку та системи управління в цілому.

Отже, виходячи із необхідності діалектичного та системного підходів до розгляду економічних явищ, слід констатувати наступне: інфляція, інфляційні явища, їх вплив на господарські засоби, повинні складати об'єкт бухгалтерського обліку, тобто підлягати обов'язковій реєстрації та грошовій оцінці (див. схеми 1, 2 на с. 21, 22).

Бухгалтерські працівники в цілому сходяться на думці, що в періоди інфляції та гіперінфляції особливо, бухгалтерські дані, в основі котрих лежить оцінка по початковій вартості, не дозволяють реалістично оцінити економічну діяльність та фінансовий стан підприємства. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку передбачають можливість відповідних поправок даних активів та пасивів балансу. Так, зокрема, стандарт № 15 розкриває відображення інформації, що характеризується змінами цін, а стандарт № 29 - фінансову звітність в понадінфляційних економіках.

Однак серед економістів відсутня єдина думка на рахунок відображення в обліку явища інфляції. Деякі із них лише рекомендують вносити поправки у фінансові відомості на підставі даних, що характеризують рівень інфляції, тобто коректувати бухгалтерську звітність не змінюючи підходів до аналітичного та синтетичного обліку.

На нашу думку, дані пропозиції не відповідають методологічним засадам організації бухгалтерського обліку, в першу чергу, в частині його замкнутості та системності, а також відкинуть можливість моделювання на базі економіко-математичних методів господарських процесів. Інші радять через певні облікові періоди проводити дооцінку активів та пасивів, коректуючи їх початкову чи уже віднову вартість, на загальний рівень інфляції, а результати даних операцій відносити на збільшення Статутного фонду чи Фондів спеціального призначення в залежності від організаційно-правової структури підприємства. Недоліком даного методу є, в першу чергу, розрив в часі факту виникнення інфляції та встановлення її рівня, відображення в системному бухгалтерському обліку даних цінних аспектів зміни вартості господарських засобів.

Прихильники третьої думки рекомендують обліковувати інфляцію в повноцінному бухгалтерському обліку аналогічно до обліку іноземних валют у двох вимірниках: по початковій вартості та окремо по її змінях за короткі облікові періоди.

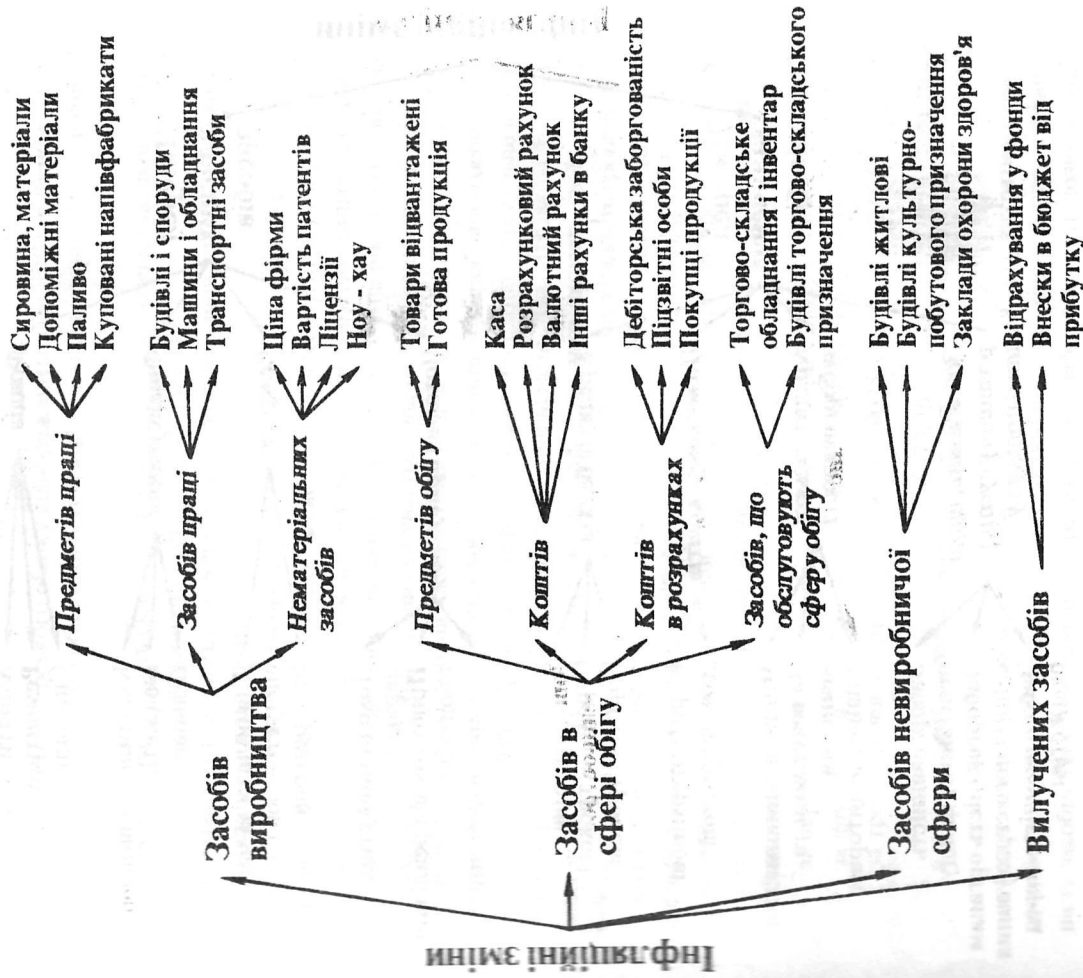
Перш ніж досягнути консенсусу відносно варіанту вирішення даної проблеми, що набула глобального характеру, слід проаналізувати діючі міжнародні концепції та системи бухгалтерської практики, а зокрема:

- а) характер дії інфляційних явищ на інформацію бухгалтерського обліку;
- б) методи обліку фактів інфляції і гіперінфляції з усіма перевагами та недоліками;

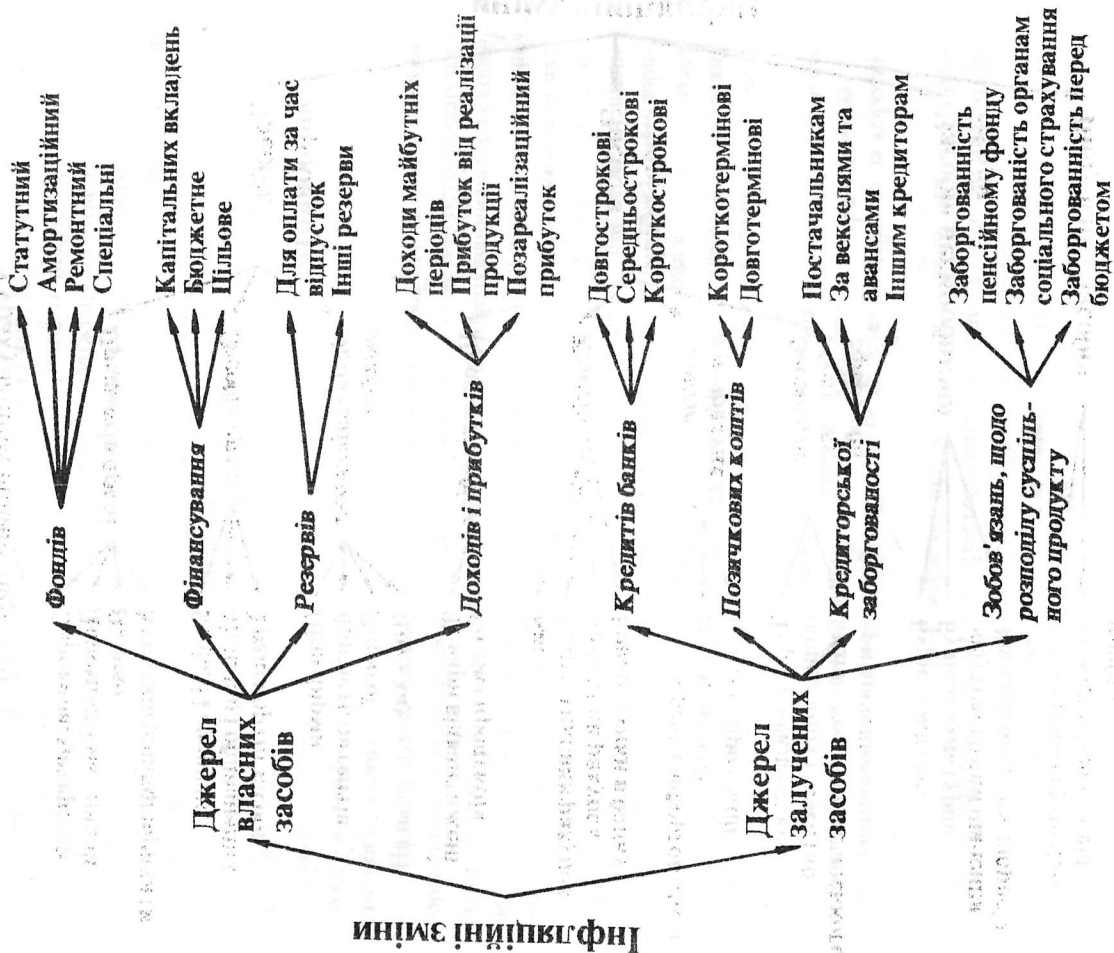
в) порядок відображення інфляційних явищ за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Схема 1

Класифікація господарських засобів підприємств з урахуванням впливу інфляції

Класифікація джерел господарських засобів з урахуванням впливу інфляції

РОЗДІЛ II. ОБЛІК ІНФЛЯЦІЙНИХ ЯВИЩ

2.1. Необхідність обліку інфляції.

З точки зору бухгалтерського обліку, під інфляцією слід розуміти підвищення загального рівня цін в економіці внаслідок пониження їх купівельної здатності.

Об'єкти бухгалтерського обліку відображаються на підставі початкової вартості. В основі такої облікової реєстрації лежать наступні методологічні причини:

- а) початкова вартість складає фактичну вартість, на підставі якої підприємство здійснювало виробничо-господарську діяльність;
- б) початкова вартість є результатом погодження ціни суб'єктами виробничо-господарської діяльності.

Слід погодитись з думкою багатьох економістів, що в умовах стабільних цін використання системи обліку, заснованої на початковій вартості, доцільне. Так побудована система обліку в усіх високорозвинутих капіталістичних країнах, де темпи інфляції є низькими і сягають до 5 % на рік. Однак, як вестити бухгалтерський облік, коли відбувається значне коливання цін. В такі періоди бухгалтерські дані, що складаються на підставі початкових вартостей, є недостатніми і значно спотворюють результати виробничо-господарської діяльності. На підставі даної інформації вже неможливо правильно визначити фінансову стійкість чи ліквідність підприємств. Так, потіткові засоби і дебіторська заборгованість під час інфляції втрачають частину своїх вартостей, оскільки вони являють собою вимогу на фіксовану кількість грошей, що підлягає сплаті в майбутньому. Для прикладу візьмемо наявність дебіторської заборгованості в сумі 10000 крб. протягом кварталу, коли місячний рівень інфляції складає 5 % (для України це закономірне явище). Таким чином за квартал рівень інфляції сягнув 15 %. Визначимо втрату вартості дебіторської заборгованості:

$$\begin{aligned}
 &\text{за перший місяць кварталу} - 10000 - (10000 \times 0,05) = 9500 \\
 &\text{за другий місяць кварталу} - 9500 - (9500 \times 0,05) = 9025 \\
 &\text{за третій місяць кварталу} - 9025 - (9025 \times 0,05) = 8573,75 \\
 &\text{в процентному співвідношенні} - \frac{8573,75}{10000} \times 100\% = 85,74\%
 \end{aligned}$$

Якщо належним чином не врахувати це, то такі скриті витрати в економічній діяльності значно спотворюють фактичний стан підприємства та ліквідність засобів. Навпаки, наявність кредиторської заборгованості, позик та зай-

мів, під впливом інфляції погашають частину своїх реальних вартостей, оскільки виплати по цих зобов'язаннях здійснюються грошовими засобами, купівельна здатність яких внаслідок інфляційних явищ значно знизилася. Це особливо характерно для тих ситуацій, коли процентні ставки за кредити банку, повністю не відображають наявну інфляцію. Поточна вартість підприємства не реальна на підставі оцінки активів на основі початкової вартості. Це в свою чергу затруднює оцінку можливих доходів фірми, оскільки теоретично вартість активів пов'язана з поданими в оцінці даного часу вартості майбутніх доходів фірми.

В період інфляції при оцінці вартості активів на підставі початкової вартості операцій відбувається значне пониження вартості забезпечення ресурсів підприємства. Це в свою чергу зменшує реальність отримання короткотермінових кредитів банків. Зниження в звітності вартості активів призводить до зловживань в процесі приватизації підприємств, оскільки їх облікова вартість, що основана на початковій ціні не реальна і не відповідає теперішній вартості активів.

Важливо вказати на те, що відсутність обліку зміни цінних аспектів виробничо-господарської діяльності, призводить до недостовірності звітих бухгалтерських даних про результати фінансової діяльності. Так, довготермінові активи, як статті балансу, що найбільш характерні для акціонерних та ходінних товариств, як правило були придбані в попередні періоди діяльності, в якій купівельна здатність грошей була значно вищою. У відповідності до балансового методу взаємозв'язку активу і пасиву, вартість цих активів, що відображає початкову купівельну здатність, віднімається від поступлень, що характеризують поточну купівельну здатність. Результатом цього є певна грошова сума із зміщеною купівельною здатністю, зміст котрої є дешо невизначеним. Крім цього, без коректування фінансової звітності на вплив інфляційних явищ, в економічному аналізі дешо складно досягнути консенсусу при вивченні та дослідженні результатів виробничо-господарської діяльності. Це пояснюється в першу чергу неспівставністю динамічних рядів активів та пасивів за один обліковий період, котрому характерна різка зміна ціннових аспектів діяльності.

Слід в обов'язковому порядку відмітити і те, що в періоді гіперінфляції зниження вартості активів (будівель, споруд, матеріальних запасів) призводить до недостовірності даних про витрати та їх значне заниження (собівартості виробництва продукції та її реалізації). Це в свою чергу веде до завищення даних про фінансові результати та значно збільшує оподаткування суб'єктів виробничо-господарської діяльності, виплати дивідендів по акціях та процентів по облигаціях. Негативним наслідком даного явища є зниження внутрішніх ресурсів підприємств, що повинні бути спрямовані на модернізацію чи реконструкцію наявних активів.

Таким чином, враховуючи вищеперераховане, слід зробити загальний висновок про необхідність бухгалтерського обліку інфляційних явищ з метою отримання достовірної та реальної інформації про стан господарських засобів та джерел їх формування і господарські процеси.

2.2. Методи обліку інфляції та гіперінфляції

Економічна література виділяє декілька методів обліку інфляції із зором різними шляхами. Розглянемо їх з точки зору позитивних та негативних характеристик.

а) Поправки на зміну загальної рівня ціни. Головною метою даного методу є відтворення реальної вартості активів, пасивів, поступлень та виплатів із врахуванням зміни купівельної здатності грошей.

Метою методу поправки на зміну загального рівня ціни є зміна грошової одиниці, в котрій ведеться бухгалтерський облік, шляхом переходу від звичайних грошових одиниць до одиниць постійної купівельної здатності на певну дату без зміни головної бази оцінки - оцінки що початковий вартості. Результати фінансово-господарської діяльності оцінюються на основі купівельної здатності. Наслідком даних коректувань є певний показник доходів, що являє собою максимальну суму ресурсів, яка може бути розподіленою протягом облікового періоду без збитків для здатності продовжувати діяльність на сталому рівні.

Ілюстрацією даного методу послужить наступний цифровий приклад. Нехай закуплені товарні цінності на суму 100 тис. крб. реалізовано на загальну суму 200 тис. крб. із різницею в 100 тис. крб. продавець сплатить в бюджет податок на додану вартість в розмірі 28 % - 21870 крб. Таким чином, при затратах по реалізації в 25 тис. крб. прибуток підприємства при незмінних цінах складає: 100000-21870-25000=53130. Тепер при підрахунках врахуємо наступне: загальний рівень ціни, що вимірюється відповідним індексом за період закупки та реалізації товаро-матеріальних цінностей зріс на 30%. Це означає, що закупка тогочасного товару, що обійшлася в 100 тис. крб. при незмінних цінах, складала б 130 тис. крб. Якщо врахувати дану зміну ціни, то прибуток, скоректований по загальному рівню ціни, складала б:

$$53130 - 30000 = 23130 \text{ крб.}$$

Таким чином, у відповідності до даного методу збережеться загальна купівельна здатність підприємця, якщо він випутив із обігу суму прибутку для розподілу - 23130 крб. Із даного слід зробити загальний висновок про те, що метою методу коректувань по загальному рівню ціни є збереження загальної купівельної здатності підприємця.

Перевагами даного методу є те, що він дозволяє обліковувати активи та пасиви підприємства в однорідних грошових одиницях, що дозволяє створити об'єктивну методологію перерахунку вартостей, котра може застосовуватись на загальнодержавному рівні.

Крім цього, даний метод дозволяє точно встановити прибутки та збитки, що виникають за рахунок інфляційних явищ.

До негативних сторін даного методу слід віднести його загальний характер. У багатьох випадках облік прибутку в результаті зміни купівельної здатності позикових зобов'язань, що обліковуються в балансі на час інфляції, може бути недостатнім. Підприємства з великою часткою займаного капіталу можуть отримати великі інфляційні прибутки і при цьому бути на межі банкрутства. Крім цього, слід вказати на сумніви на рахунок правильного визначення загального рівня цін.

Однак, на нашу думку, використання даного методу в гіперінфляційних економіках є оправданим та доцільним.

б) Метод коректувань по поточній вартості. По даному методу дохід підприємства розглядається як сума ресурсів, котру можливо розподілити протягом даного періоду без врахувань податків.

У відповідності до даного методу, слід коректувати початкову чисту вартість активів на основі спеціальних індексів цін, щоб відобразити зміни, що відбулись під впливом інфляції. Використовуючи попередні цифрові дані, зауважимо: якщо поточна вартість товарних запасів зросла на 30 %, то для їх заміни потрібно уже 130 тис. крб. Тому в системі поточної оцінки вартостей підприємство повинно збільшити вартість даних товарно-матеріальних цінностей та власний капітал на 30 тис. крб. Джерелом даних находжень повинен стати власний прибуток, бо переоцінка вартості запасів призведе до збільшення собівартості спожитих ресурсів. Таким чином, поточні надходження пов'яжуться з поточними витратами:

$$200000 - 100000 \times \frac{130000}{100000} = 70000 \text{ крб.}$$

Отже, до розподілу підлягає не більше 70000 крб. доходу.

Слід вказати, що існує ряд варіантів оцінки поточної вартості. Як правило, поточна вартість дорівнює поточній відновній вартості активів. Якщо відновна вартість більша за можливу вартість реалізації і приведену вартість, то, як правило, в якості бази вимірювання використовують найбільшу із цих величин. Відновна вартість активів підприємства по їх видах являє собою суму наявних чи еквівалентних їм засобів, котрі слід виплатити для придбання в поточному періоді наявних активів. Можлива вартість реалізації, в свою чергу, складає суму наявних засобів, котрі можливо отримати від продажу активів за мінусом витрат по їх реалізації. Приведена вартість є вартість активів, що перерахована на базі даних поточного періоду з врахуванням майбутніх витрат надходжень, що відносять на рахунок активів.

Даний метод дає об'єктивну інформацію про стан господарських засобів під впливом інфляційних зрушень в економіці. Однак для нього характерні,

як і для усіх інших економічних моделей, елементи суб'єктивності. Якщо коректування по загальній купівельній здатності вимагають лише зміни однієї одиниці активів, то коректування по поточній вартості передбачають зміну обліку активів, і таким чином, порушують систему оцінки по початковій вартості. Не враховуючи зміни купівельної здатності грошей, коректування по поточній вартості не тільки різко звужують можливість інтерпретації порівняння даних за різні періоди, але й не враховують прибутки та збитки, що виникають при зміні купівельної здатності наявних грошових засобів.

в) Метод коректувань по поточній вартості - постійній купівельній здатності. У рамках даного методу, що базується на концепції приросту доходів, збільшення поточної вартості активів обліковується як приріст лише в тій мірі, в котрій він перевищує загальні темпи інфляції. Наприклад, якщо вартість придбаних на початок облікового періоду активів збільшиться із 100 тис. крб. до 200 тис. крб. на кінець періоду, і відповідно загальний індекс підвищиться з 700 до 1050, то реально збільшення даних активів складе:

$$200000 - 100000 \times \frac{1050}{700} = 50000 \text{ крб.}$$

За даним методом суми, що відображені в поточній вартості, також перераховуються в еквіваленти купівельної спроможності на кінець даного облікового періоду.

З точки зору інформаційної функції бухгалтерського обліку, даний метод вибирає в себе крайні риси. Однак для нього, як і для попередніх методів, характерні елементи суб'єктивності, недостатньої точності та високі витрати застосування.

г) Інші види поправок на інфляцію. В багатьох країнах існують податкові механізми врахування впливу інфляції на стан засобів підприємства. До них відносять створення резервів, наприклад, на розвиток підприємства, що необкладаються податками. Так, у Франції створюється резерв на випадок росту цін, а у Великобританії - резервний запас господарської діяльності. В США існують різноманітні методи оцінки виробничих запасів, що найбільш піддаються впливу інфляції (ЛІФО, ФІФО, НІФО). В деяких країнах, наприклад в Австралії, Кореї, Франції, а також уже і в Україні, щомісяця підприємствам дозволено здійснювати переоцінку вартості певних елементів основного капіталу (в Україні - товарно-матеріальних цінностей, до цін поставачальників, що діють на момент переоцінки). Слід вказати на те, що дані методи є дієвим засобом отримання реальної інформації, однак, вони носять вибірковий характер, і мають обмежене коло застосування. Тому для бухгалтерів-практиків потрібна цілісна система обліку в умовах інфляції, котра б докорінно не змінювала діючі схеми облікової роботи, але й одночасно реально враховувала вплив зміни купівельної здатності грошей на стан господарської діяль-

ності. Тому розглянемо можливі основні елементи організації бухгалтерського обліку в гіперінфляційній економіці України.

2.3. Елементи концептуальної моделі організації обліку на Україні в умовах інфляційної економіки.

З метою збереження цілості системи господарських засобів використаємо системний підхід до розгляду змін в них, що відбуваються під впливом інфляції.

а) Основні засоби. Оцінка повинна здійснюватися по початковій вартості. Для врахування впливу інфляції, слід лише загальну суму наявних основних засобів по початковій вартості збільшити так, що початкова оцінка разом із нарахованою була завжди в стільки разів більша початкової, у скільки зменшилась купівельна здатність грошей. Для відображення результатів даної дооцінки основних засобів слід рахунок 14 діючого Плану бухгалтерських рахунків перейменувати на "Переоцінка активів підприємства" і відкрити субрахунок 1 "Переоцінка основних засобів". Результати дооцінки шквартально відображати наступними бухгалтерськими записами: Дебет 01 "Основні засоби" Кредит 14/1 "Дооцінка основних засобів", Дебет 14/1 "Дооцінка основних засобів" Кредит 88 "Фонди спеціального призначення" рівновеликими сумами.

Слід велику увагу приділити депресивним методам нарахування амортизації. Серед депресивних методів нарахування амортизації найбільш поширені лінійний, кумулятивний і метод зменшуючого залишку. Розглянемо один з них. Так лінійний метод передбачає те, що сума відрахувань щорічно зменшується на величину, яка називається постійною різницею (Р). Крім цього підприємство може вибрати суму амортизаційних відрахувань першого року (А). Таким чином А і Р є основними параметрами, які підприємство вибирає виходячи із своєї амортизаційної політики і зміни купівельної спроможності карбованця. Однак для того щоб розрахувати лінійну депресивну амортизацію один з показників вибирається, а інший розраховується на його основі. При цьому також необхідно знати балансову вартість того чи іншого виду основних засобів (Б) і строки їх служби (Т). При вибраній постійній різниці А₁ розраховується за формулою:

$$A_1 = \frac{B}{T} + P \left(1 - \frac{T+1}{2}\right),$$

по абсолютній величині, а при вибраній сумі амортизаційних відрахувань першого року розраховуються наступним чином:

$$P = \frac{T A_1 - B}{0,5 T (T - 1)}$$

Наприклад: Балансова вартість певного виду основних засобів 240000 крб., строк служби 6 років, вибрана постійна різниця 10000 крб. При виборі постійної різниці слід пам'ятати, що вона по абсолютній величині не повинна бути більше, ніж $\frac{2B}{T}$, щоб загальний строк амортизації не скорочувався.

Т (Т - 1)

Розрахунки здійснені в таблиці 3.

Таблиця 3

Лінійна депресивна амортизація

Період амортизації, роки	Балансова вартість	Залишкова вартість за мінусом амортизації певного року	Амортизаційні нагромадження по роках	Амортизаційні відрахування в певному році	Порядок розрахунку амортизації
0	240000	-	-	-	P = 10000
1	240000	240000	65000	65000	A ₁ = 65000
2	240000	175000	120000	55000	65000-10000
3	240000	120000	165000	45000	55000-10000
4	240000	75000	200000	35000	45000-10000
5	240000	40000	225000	25000	35000-10000
6	240000	15000	240000	15000	25000-10000

Міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку передбачають одноразове відображення в обліку амортизаційних відрахувань, що характеризують перенос вартості основних засобів на продукт виробництва. Амортизаційні відрахування відносяться в дебет рахунків по обліку витрат виробництва з кредиту рахунку, який називають "Резерв на амортизацію". На цьому рахунку, так як і на рахунку 02 "Зношення основних засобів" амортизаційний резерв залишається як сальдо і нагромаджується до тих пір, поки об'єкти основних засобів не будуть списані з балансу. Списання об'єктів основних засобів проводять за рахунок створеного резерву на амортизацію, мінючи статутний фонд, та інші фонди власних коштів підприємства.

Амортизаційний фонд по міжнародних стандартах бухгалтерського обліку спеціально не обліковується на рахунках. Він акумулюється на рахунках грошових коштів в складі оборотних активів і використовується підприємством, на його розгляд, як оборотні засоби.

Можливий варіант коли амортизаційні відрахування не проводяться взагалі і не відображаються в витратах виробництва відповідно зменшуючи собі-

вартість продукції і збільшуючи прибуток. В таких випадках державні фінансові органи, податкова інспекція встановлює підтримку фіскальну ставданню податком, а використовується підтримством, як джерело для розширення капіталовкладень в основні засоби, їх заміни і т.д.

б) Матеріальні цінності. Основою обліку матеріальних цінностей повинні стати два моменти: 1) застосування правильної оцінки; 2) проведення щомісячних переоцінок у відповідності до ліччих цін постачальників.

Щодо першого, то слід вказати, що множини видів та варіантів цін, які можуть складати основу грошової оцінки, ведуть до необхідності правильності їх вибору у відповідності до поставлених завдань. Методи оцінки, що рекомєндуються міжнародними стандартами бухгалтерського обліку в умовах змінної по часу тенденції та динаміки цін приводять до отримання зовсім різних результатів. Слід відзначити той факт, що принцип ФІФО актуалізує грошову оцінку при одночасній дезактуалізації цінного механізму, а принцип ЛІФО відзначається зворотньою дією. Тому в умовах різкої інфляції застосування принципу ЛІФО більш оправдане. Акцентуємо свою увагу також на оцінку матеріальних витрат на базі цін відтворення та репродукції, що складають основу поточної оцінки. Порядок оцінки матеріалів за методами ФІФО та ЛІФО подано нами в таблиці 4.

На підставі міжнародного досвіду можливо твердити, що принцип ФІФО веде до розбіжностей тенденцій купувельної ціни та динаміки цінного рівня витрат, а принцип ЛІФО включає можливість їх співпадання. Використання середньозважених цін веде до співпадання купувельних та цінних аспектів витрат, але протиліс відмінностям обох тенденцій (див. табл. 5).

По другому моменту відзначимо, що можуть бути переоцінені матеріальні цінності по яких не було надходжень за новими цінами. Всю суму дооцінки слід скерувати на поповнення оборотних коштів.

У бухгалтерському обліку суми дооцінки товаро-матеріальних цінностей заносяться на дебет рахунків виробничих запасів та кредит рахунку 14. субрахунок 2 "Дооцінка товаро-матеріальних цінностей", з якого вони списуються в кореспонденції з кредитом рахунку 88 "Фонди спеціального призначення".

Велике значення слід приділити покращенню аналітичного обліку матеріальних ресурсів. З цією метою набуває актуального значення застосування засобів мікропроцесорної техніки та побудови на їх базі автоматизованих робочих місць (АРМ) бухгалтера. На практиці АРМ бухгалтера слід розглядати як людино-машинну систему із спеціальним програмно-технологічним забезпеченням, що здатна задовільняти себе особливо та зовнішніх користувачів достовірною та оперативною бухгалтерською інформацією. В АРМ бухгалтера по обліку матеріальних цінностей слід передбачити програмний бухгалтерський модуль "Переоцінка матеріалів". Результати переоцінки матеріалів повинні зберігатись в спеціальних облікових масивах.

Таблиця 4

Порядок оцінки матеріалів за методами ЛІФО та ФІФО

Зміст операції	Кількість	Ціна	Сума
Залишок на 1-ше число	12	10	120
Перша партія поступлення	25	10	250
Друга партія поступлення	15	9	135
Третя партія поступлення	30	8	240
Поступлення разом із залишком	82		745
Витрачання за методом ФІФО	60		569
Витрачання за методом ЛІФО	60		525
Залишки на кінець місяця:			
за методом ФІФО	22	8	176
за методом ЛІФО	22	10	220

Таблиця 5

Рух цін та зміна рівня економічних показників діяльності

Показник	Варіант оцінки		
	ФІФО	ЛІФО	Середньозважені ціни
Тенденція зміни рівня цін	↗	↗	↗
Рівень витрат	↗	↗	↗
Балансовий стан запасів	↗	↗	↗
Фінансовий результат діяльності	↗	↗	↗

Пояснення до табл. 4:

Розрахунок вартості витраченого матеріалу за методом ФІФО:

$$(12+25) \times 10 + 15 \times 9 + (60-12-25-15) \times 8 = 569$$

Розрахунок вартості витраченого матеріалу за методом ЛІФО:

$$30 \times 8 + 15 \times 9 + (60-30-15) \times 10 = 525$$

Залишки на кінець місяця розраховуються балансовим методом.

в) Готова продукція. Готову продукцію на складах пропонується обліковувати по умовній собівартості. При її реалізації поточну переоцінку слід показувати на рахунках відпуску чи продажу, причому на рахунках відпуску чи відвантаження оцінка продукції ціна повинна бути фактурною, а на рахунок продажу - ринковою. Залишки готових виробів, якщо собівартість продукції наступного періоду була не рівна попередній, пропонується переоцінювати так, щоб усі готові вироби обліковувались по собівартості наступної реалізації. З цієї метою слід використовувати рахунок 14 субрахунок 3 "Дооцінка готової продукції".

г) Товари. Переоцінка товарів повинна здійснюватися на рахунках реалізації згідно наступної методики: ціна продажу зрівнюється з ціною купівлі. Остання може бути умовною (визначається шляхом калькуляції). Переоцінка товару, оприбуткованого по умовній фактурній ціні, після визначення його дійсної ціни на момент реалізації, може не здійснюватися. Різниця, що виникає при цьому, пропонується відносити на фінансові результати діяльності.

Іншим варіантом обліку товарів в умовах інфляції може стати помісячна переоцінка залишків товарів на складах (підтверджених документально інвентаризацією) до цін виробників, що діють в поточному місяці. На суми дооцінених товарів слід скласти наступні бухгалтерські проводки: дебет рахунок 41 "Товари" кредит рахунок 14 субрахунок 4 "Дооцінка товарів", дебет рахунок 14 субрахунок 4, кредит рахунок 88 "Фонди спеціального призначення".

д) Кредиторська та дебіторська заборгованість. Щомісячно в центральній пресі повинен друкуватися загальний індекс зміни купівельної здатності грошей, на котрий слід коректувати дані види зобов'язань.

е) Бухгалтерська звітність. Аналіз економічної літератури та результати досліджень свідчать про те, що існують різноманітні шляхи представлення інформації про зміну купівельної здатності грошей в бухгалтерській звітності. Одним із них є заміна фінансової бухгалтерської звітності, що складена на базі початкової вартості відомостями, що скоректовані на індекс інфляції. Цей спосіб є логічно оправданим в тих випадках, коли бухгалтерська звітність, що побудована на початковій вартості, складається в гіперінфляційній економіці. При використанні даного методу слід у звітних даних на базі початкової вартості показувати основну інформацію, а на рахунках, що скоректовані на індекс інфляції, відображати додаткову інформацію, і цим самим, доповнювати дані початкової вартості. Можливим є і альтернатив-

ний підхід, коли скоректовані по інфляційній оцінці рахунки використовують для побудови основних фінансових відомостей. При застосуванні цього підходу скоректовані по рівню цін рахунки розглядаються як першочергові дані. В ряді країн, зокрема в Аргентині, корисною є практика представлення скоректованих по інфляційній оцінці даних безпосередньо в фінансових звітах разом із інформацією, що обрахована по початковій вартості.

Складність вищезгаданої проблеми полягає в тому, що метою корегування даних по інфляційному чиннику є зведення до мінімуму спотворень фінансової звітності, що викликані зміною цін. Тому для вирішення цього питання, слід визначити чинники, що впливають на масштаби інфляційних спотворень. До них слід віднести:

- організаційно-виробничі та технологічні особливості підприємств;
- методи оцінки вартості товаро-матеріальних запасів;
- оборотність товаро-матеріальних запасів;
- термін існування підприємства;
- стан та вік основного капіталу;
- структуру витрат підприємства;
- структуру капіталу підприємства.

Перший із вищезначених чинників визначає структуру активів, що підлягають впливу зміни цін. Так, підприємствам матеріального виробництва, слід вкладати значні кошти на поновлення основного капіталу, тоді як підприємства нематеріальної сфери виробництва, що мають обмежені потреби в основному капіталі, повинні здійснювати значні інвестиції в грошові активи. Тому вплив інфляції на фінансову звітність даних підприємств буде різним.

Методи оцінки вартості товаро-матеріальних запасів і норми їх оборотності мають важливе значення з точки зору впливу інфляції на бухгалтерську звітність про прибутки чи доходи. Так, використання методу оцінки вартості за цінами перших за часом закупок (ФІФО), як правило, знижує вплив інфляції на балансові дані, однак збільшує це у звітах про прибутки чи збитки. Використання методу ЛІФО веде до зворотньої дії. Ступінь завищення даних про доходи є більш суттєвим, коли оборотність товаро-матеріальних запасів є низькою, і менш суттєвим, коли вона є високою.

Термін існування підприємства в багатьох випадках має сильний вплив на вікові характеристики різноманітних класів активів і на необхідність реінвестування. Капітал підприємства, що існує на протязі тривалого часу, може бути повністю амортизованим, але і даліше використовуватися. Доходи таких підприємств будуть значно завищеними в порівнянні із доходами відносно нових підприємств, основні виробничі фонди котрих ще є абсолютно новими.

Інфляція має різноманітний вплив на витрати підприємства. Ступінь інфляційних спотворень залежить від структури витрат виробництва, а також

від темпів росту цін на кожний елемент собівартості продукції.

Наслідки впливу інфляції на бухгалтерську звідність залежать від співвідношення змінних та власних засобів в структурі капіталу. В цілому, негативний вплив поширюється на підприємства, у яких грошові активи є більшими грошових зобов'язань, і навпаки, приносить позитивні результати при зворотній дії.

На підставі вищевикладеного, слід зробити висновок про необхідність відображення інфляційних змін в звітності підприємств, що характеризуються наступними ознаками:

- здійснюють свою діяльність в умовах гіперінфляції;
- існують на протязі багатьох років і мають старий капітал;
- належать до сфери матеріального виробництва;
- використовують метод ФІФО для оцінки товаро-матеріальних цінностей;
- мають низький рівень оборотності;
- мають чутливу до зміни цін структуру витрат;
- мають значну дебіторську заборгованість.

Вітчизняна практика ведення бухгалтерського обліку в 20-х роках нашого століття свідчить про добрий підхід до переоцінки статей балансу в умовах інфляції. Так, зокрема, практикувались 4 методи переоцінки статей балансу.

Перший метод передбачав періодичні нарахування, пов'язані з інфляцією, до загальної суми активів та пасивів, з наступним розподілом пропорційно прийнятій базі. До перерахунку належали лише рахунки матеріальних цінностей, всі інші автоматично переоцінювались у відповідності до загального індексу цін.

Другий метод нарахування інфляційних нарахувань полягав у відстроці їх визначення до фактичного визначення їх розміру. Для цього слід відкрити спеціальний рахунок, на якому потрібно показувати всю суму зміни купівельної здатності грошей разом із прибутком чи збитками.

Третій метод полягає в поточних підрахунках і базується на принципі відтворення матеріальних запасів, і відповідно, відтворення оборотних засобів в початковому їх складі, але з переоцінкою на дату складання балансу по цінах, що наближені до ринкових.

В основі **четвертого методу** лежить принцип систематичного виділення в балансі статистичної його частини від динамічної. При цьому в обов'язковому порядку слід дотримуватись перманентності та умовної постійної оцінки. Динамічну частину статей балансу потрібно вираховувати у відповідності до ліквідної купівельної здатності грошей.

Висновки

Зміна купівельної здатності грошей під впливом інфляційних та деінфляційних явищ мотивує необхідність перегляду діючої облікової практики. Вищевикладене свідчить про доцільність обліку інфляційних процесів на підприємствах, оскільки внаслідок цього ми отримуємо інформацію про фактичний стан господарських засобів.

Не прегтендуючи на повну наукову виключність думок, що викладені нами вище, ми констатуємо: реалізація їх на практиці облікової роботи в Україні, значно підвищить загальний рівень управління підприємствами в умовах приватизації та переходу на ринкові засади ведення господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамишвили Г.Г. Проблемы международного маркетинга. М., 1984, с.147.
2. Коммандер С. Инфляция и переход к рынку в странах Восточной и Центральной Европы / Российский экономический журнал, 1992. - №10. с.101-112.
3. Лившиц А.Я. Введение в рыночную экономику.- М.:Изд-во "Станкин", 1992.-9,5 л.- 152с.
4. Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер. с англ. 11-го изд. Т.1. - М.: Республика, 1992. - 399 с.
5. Материалы международной конференции "Реформы системы учета и отчетности в новых независимых государствах" /14-15 июля, 1992 г., Киев/.
6. Пунин Е.И. Ценообразование в международной торговле. М., 1986. с.154-155.
7. Политическая экономия. М., 1988. с.152.
8. Самуельсон П. Экономика: Подручник, - Львів: Світ. - 1993. - 490 с.
9. Степаненко В.А. Механизм регулирования рынка США.-К.: УкрИНТЭИ.- 1992.- 56 с.
10. Томас Р. Сейвинг. Инфляция: причины и средства противодействия.- К.: УкрНИИТИ.- 1991.- 20 с.
11. Fundamentals of financial accounting. Glenn A. Welsch, Daniel G. Short both of the College of Business Administration the University of Texas at Austin. - Fifth edition.- 1987.- Irwin, Homewood, Illinois.
12. Robert Fleming. "New Concepts in Brazilian accounting for inflation", Accountant's Magazine, April 1979, pp. 162-165.
13. Dobja Kwantatune ocena wielkosci ekonomicznychna podstawie rachunkowosci w warunkach inflacji. // Prace naukowe. Akademii Ekonomicznej imienia Oskara Langego we Wroclawiu, Nr 429, 1988, s. 31-37.
14. Szafraniec Jadwiga. Rachunek przeplywu kapitalu jako sprawozdanie ze zmian w sytuacji finansowej // Prace naukowe. Akademii Ekonomicznej imienia Oskara Langego we Wroclawiu, Nr 581, 1991, s. 167-172.
15. Armin Harbich. Buchführung. 7. Auflage. - Erich Fleischer Verlag, Achim. - 206 с.
16. Christian Alicesch / Ratus Reng Lerne Buchhaltung. Lehrbuch für den Selbstunterricht. - Verlag Strub AG 7001 Chur. 2. Auflage 1989. - 260 с.
17. Hieke Hans. Kostenrechnung nach dem Übergang zur marktwirtschaft. // Prace naukowe. Akademii Ekonomicznej imienia Oskara Langego we Wroclawiu, Nr 581, 1991, s. 60-72.

**Усі види аудиторських послуг -
аудиторсько - консультативна
фірма "Інфотер",
тел. 8 - 03522 - 3 - 90 - 43
3 - 92 - 73**

Лучко Михайло Романович, кандидат економічних наук

Науково-практичне видання

**Бухгалтерський облік в умовах інфляції:
проблеми теорії та практики.**

Комп'ютерна верстка і друк виконано аудиторсько - консультативною фірмою "Інфотер", м. Тернопіль, вул. Південна, 23

Здано в набір 28.08.93. Підписано в друк 23.09.93.
Папір офсетний. Офсетний друк. Ум. др. арк. - 2,01.
Ум. вид. арк. - 2,14. Тираж - 300 экз.